

Валентина Новосьолова,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
відділу навчання української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
e-mail: ribusya@ukr.net

АКТИВІЗАЦІЯ ЕМОЦІЙНО ЗАБАРВЛЕНОЇ ЛЕКСИКИ В МОВЛЕННІ УЧНІВ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Ключові слова: емоційно забарвлена лексика, освітній процес, урок української мови.

У період війни й відповідних освітніх змін особливої ваги набуває формування емоційної сфери учнів, їхніх особистісних якостей, а саме почуття відповідальності, духовності, емпатії. Учні мають здобути досвід вияву ціннісного ставлення до особистості, України, світу. Тому впродовж вивчення української мови в школі необхідно сприяти формуванню правильної ієрархії цінностей у свідомості здобувачів освіти, взаємозв'язку емотивної та формально-логічної сфер особистості, спрямувати освітній процес на виховання моральних якостей, стресостійкості, гнучкості, вироблення вміння доцільно вживати емоційно забарвлені слова в різних життєвих ситуаціях.

У словниковому складі української мови цей пласт лексики, на думку академіка Л. Булаховського, становить якісно особливу групу [1, 328]. Арсенал зображувальних мовних засобів сучасної української літературної мови настільки багатий, що ним можна виразити різні відтінки людських емоцій: зворушеності, радості, захоплення, або навпаки, зневаги, обурення, гніву тощо.

Ефективне володіння лексичними одиницями мови передбачає не лише досягнення мовцями поставленої комунікативної мети, а й сприяє продукуванню ними власних висловлень відповідно до комунікативного наміру й ситуації спілкування [2, 188]. Характерною ознакою емоційно забарвлених слів є те, що вони експресивно виражають психічний стан мовця

або його емоційне ставлення до дійсності. Вибір стратегій спілкування й використання лексичних засобів залежить від сфери й ситуації, у яких відбувається комунікативний процес.

Необхідно добирати завдання для залучення учнів до дій зі сприймання і використання інформації в реальній мовленнєвій практиці (бесіда, дискусія в класі, мікродискусія в групі, обговорення в парі, інтерв'ю тощо). Така робота розгортається навколо прослуханих / прочитаних / переглянутих текстів або медіа текстів тематики, що висвітлює теми поведінки під час воєнних дій, природних катаклізмів (наприклад, «Знайди інформацію про героїзм і людяність видатних українських чи іноземних особистостей, про яких написані книги чи зафільмовані сюжети. Чому митці звернулися саме до цих постатей?»)

Крім безпосередньої участі в спілкуванні, учні вчать аналізувати комунікативні ситуації з позиції спостерігача (на прикладі рольових ігор, перегляду або прослуховування медіатекстів), опановуючи необхідні для цього поняття, слова, вислови.

В умовах війни, екстремальних життєвих ситуацій особливої важливості набувають навички вживання учнями слів співчуття, взаємної підтримки, пропонування допомоги («Я співчую і дуже шкодую, що таке сталося», «Я навіть уявити не можу, що ти відчуваєш, наскільки тобі зараз важко, як боляче», «Якщо тобі щось потрібно, я поруч» тощо).

На уроках української мови можна запропонувати учням добирати епітети, синоніми, вибудовувати асоціативні ряди, складати діалоги, творчі роботи з ними. Наприклад, активізації означених слів можна досягти в завданнях на кшталт: «Які асоціації викликають ці слова? Чи послуговуєтеся ви ними? Доберіть до них синоніми. Активізуйте впродовж уроку ці слова в мовленні».

Слова можна використовувати під час групової роботи. Ефективне виконання їх можливе за умови об'єднання ідей і співпраці кожного учасника групи. Наприклад: «Об'єднайтеся в пари. Прочитайте вислови підтримки для

людини, яка переживає втрату: Тримайся! Життя триває! Я знаю, що ти відчуваєш! Я навіть уявити не можу, що ти відчуваєш, наскільки тобі зараз важко, як боляче», «Припини себе картати!», «Все буде добре. Все налагодиться». Згрупуйте їх у три колонки: 1) потрібні слова, які не травмуватимуть людину в стресовій ситуації горя; 2) доброзичливі, але не тактовні; 3) слова, доволі жорсткі й неприйнятні для підтримки. Обґрунтуйте вибір»; «Візьміть участь у дискусії «На добро відповідай добром, а на зло?»».

Отже, робота з вироблення навичок добирати доречні слова для вираження власних емоцій і почуттів, висловлення слів співчуття, підтримки іншим людям, формування в учнів умінь висловлювати власну думку впродовж комунікативної взаємодії з урахуванням мовленнєвої ситуації з дотриманням етичних норм сприятиме формуванню в здобувачів освіти моральних якостей і чеснот, стресостійкості, гнучкості, адаптації до викликів часу. В Україні таку практику тільки започатковують, тому вона потребує подальших розроблень.

Література

1. Булаховський Л. А. Виникнення і розвиток літературних мов // Вибрані праці: В 5-ти т. Київ,: Наукова думка, Україна 1975. Т. 1. С. 321-470.
2. Новосолова В. І. Особливості словникової роботи учнів ліцею засобами підручника української мови. *Педагогічна освіта: теорія і практика*: Збірник наукових праць. Вип. 28 (1-2020). Київ, Україна : Міленіум, 2020. С. 187-195.